OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA NAUKOWA

MIEJSCE I PRZESTRZEŃ
EDUKACJA GEOGRAFICZNA W UJĘCIU HUMANISTYCZNYM

STRESZCZENIA REFERATÓW

Sesja I

- **Mikołaj Madurowicz**

Nieoczywiści nauczyciele geografii. Kilka myśli o postrzeganiu świata

Niekiedy myśl, którą później zwykliśmy wiązać z badawczą refleksją spod znaku jednej dziedziny, rozpoznajemy wcześniej w postaci zalążkowej u przedstawicieli innej dziedziny. Bywa jednak i tak, że dopiero właśnie u tych drugich owa myśl – najpierw oswojona i przepracowana na płaszczyźnie ustaleń tych pierwszych – zyskuje pełnię wymowy. Dziać się tak może między innymi w przypadku praktyki postrzegania bliższego lub dalszego otoczenia. Niektóre lekcje patrzenia na rzeczywistość (również lekcje jej poznawania bądź rozumienia) – odebrane u nie-geografów – stanowią zarzewie, inne zaś kwintesencję geograficznych koncepcji oglądu świata. Kilka takich lekcji zdaje się szczególnie znamiennych pod tym względem, chociażby oscylujących wokół pytań i problemów następujących: „skąd obejmować wzrokiem?", „tempo spojrzenia", „jak patrzeć?", „co zauważać?" czy też „relacjonowanie widzianego". Podczas próby zastanowienia się nad nimi w sukurs geografowi przyjść mogą (odpowiednio) filozof, eseista-podróżnik, historyk, malarz i reżyser teatralny.

- **Elżbieta Rybicka**

Geopoetyka – miejsca wspólne literatury i geografii

Celem wystąpienia będzie prezentacja geopoetyki jako orientacji badawczej koncentrującej się na relacjach pomiędzy twórczością literacką a przestrzenią geograficzną. Istotną rolę w jej formułowaniu odegrały inspiracje geografią humanistyczną i nową geografią kulturową, dlatego zarysowane zostaną miejsca wspólne badań literackich i geograficznych.

- **Joanna Angiel**

Czytanie i pisanie miejsc: o potrzebie edukacji geograficznej na rzecz odnajdywania tożsamości miejsc i tworzenia ładu przestrzennego

W wystąpieniu przedstawię przestrzeń i miejsce oraz ich rozumienie jako kategorie badawcze będące wyróżnikiem geografii w ujęciu humanistycznym. Przywołam tożsamość miejsca i jego genius loci jako terminy ważne w edukacji geograficznej, w tym szkolnej, ukierunkowanej na geograficzną edukację regionalną o zabarwieniu humanistycznym. Określę, czym jest "czytanie i pisanie miejsc" i wskażę na naglącą potrzebę kształcenia tych umiejętności w szkole wobec coraz bardziej dostrzegalnego chaosu w przestrzeni Polski (przywołam objawy tego zjawiska, jego główne przyczyny). Przypomnę zapisy w podstawie programowej, dotyczące oceny miejsc oraz krajobrazu najbliższego otoczenia pod względem piękna, ładu i estetyki zagospodarowania, które wskazują na obowiązkowe podejmowanie tych treści kształcenia w edukacji geograficznej, w tym – podczas zajęć terenowych. Przedstawię przykłady języka oraz możliwych do zastosowania w edukacji geograficznej w takim ujęciu. Podam również przykłady narracji dotyczące miejsc "zwyczajnych", które poprzez wydźwięk humanistyczny stają się (mogą się stać) miejscami znaczącymi.

- **Teresa Sadoń – Osowiecka**

Dydaktyczne możliwości humanistycznych ujęć geografii

Wartość ujęć humanistycznych w geografii bywa deprecjonowana, zwłaszcza w szkole, wymagającej „obiektywnej' wiedzy, dającej sprawdzić się „obiektywnymi" testami. Autorka prezentuje z jednej strony możliwości otwarcia się na wielostronne perspektywy wynikające z intelektualnych penetracji, uruchamiania wyobraźni i emocji w procesie uczenia się. Prowadzi to do pogłębiania wiedzy geograficznej i „oswajania" jej podczas samodzielnego konstruowania. Może też sprzyjać poszerzeniu zakresu „obiektywnej" wiedzy. Z drugiej strony pokazuje też mielizny takich ujęć w szkolnych realiach, wynikające głównie z braku zrozumienia istoty ujęć humanistycznych i traktowania ich tylko jako sentymentalne „ozdobniki" podczas lekcji geografii.

Sesja II

- **Jolanta Rodzoś**

Edukacja szkolna wobec problematyki tożsamości. W gąszczu pojęć i perspektyw działania

Problematyka związana z tożsamością jest przedmiotem zainteresowania wielu dyscyplin badawczych, począwszy od filozofii a skończywszy na naukach technicznych. Każda z dyscyplin zajmuje się określonym wycinkiem rzeczywistości, posługuje się przy tym odrębnym aparatem pojęciowym, i odmienną metodologią badań. Te różne perspektywy badawcze przenikają do edukacji szkolnej i z jednej strony wzbogacają zakres działań realizowanych przez szkoły, z drugiej jednak wnoszą pewien zamęt i niepewność w postępowaniu edukacyjnym. Niniejsze opracowanie porządkuje aparat pojęciowy związany z problematyką tożsamości i prezentuje założenia poszczególnych perspektyw teoretycznych.

- **Tomasz Rachwał**

Genius loci w edukacji geograficznej – jak osiągać wymagania nowej podstawy programowej w szkołach z dużych i małych miast (na przykładzie Krakowa i Bobowej)

Zapisy nowej podstawy programowej mogą budzić pewne zaskoczenie dla interesariuszy procesu kształcenia, szczególnie nauczycieli i uczniów, gdyż – choć bazują na dotychczasowych osiągnięciach dydaktyki geografii w zakresie formułowania celów, doboru treści i metod nauczania oraz dobrych doświadczeniach praktyki szkolnej w tym zakresie – to wprowadzają wiele nowych treści kształcenia i nieco inne ujęcia tych treści, które od zawsze były istotną częścią edukacji geograficznej. Do takich nowych treści należy zaliczyć te związane z problematyką miejsca i przestrzeni, nie tylko w wymiarze praktycznym tj. problematyki jej zagospodarowania, ale także z perspektywy odrzuć jej użytkownika i zarazem twórczego kreatora – mieszkańca, którego należy traktować jako nieodłączny składnik tej przestrzeni. Jednym z takich nowych zapisów podstawy programowej jest ten przeznaczony do realizacji w klasie trzeciej szkoły średniej (liceum i technikum) określony w następujący sposób: [uczeń] „identyfikuje cechy indywidualne wybranych miast w Polsce, określa na czym polega ich genius loci oraz główne przyczyny zróżnicowania poczucia więzi z miastem". Pierwsza część nie jest lub nie powinna być czymś zaskakującym dla nauczycieli, jest to bowiem problematyka od lat realizowana na lekcjach w ramach geografii osadnictwa. Trudności może jednak nastręczać druga część zapisu, związana z genius loci poczuciem więzi z miastem. Nie ma wątpliwości, że to poczucie więzi jest zróżnicowane – są miejsca, w których chcemy żyć, czujemy się jak u siebie w domu, a w innych – niekoniecznie. Czy oprócz wielu czynników społecznych i gospodarczych wpływających na jakość i poziom życia w danym mieście nie jest to właśnie genius loci danego miejsca? Powstaje tu jednak pytanie czy genius loci może być odczuwalne i identyfikowalne nie tylko w dużym, odwiedzanym tłumnie przez turystów mieście ze względu na bogate dziedzictwo kulturowe, ale także w małym, mniej znanym?
W nawiązaniu do tych przesłanek, celem referatu jest po pierwsze próba wyjaśnienia pojęcia genius loci i zarazem jego „operacjonalizacji" na potrzeby edukacji geograficznej, gdzie konieczne jest oczywiście wyjście poza ramy klasycznego ujęcia tej koncepcji. Zmierzać się będzie do odpowiedzi na pytanie czym jest współcześnie genius loci i jak to przedstawić w zrozumiały sposób uczniom w szkole. Po drugie referat ma na celu przekonanie sceptycznie nastawionych do koncepcji niektórych nauczycieli geografii, że genius loci nie dotyczy tylko dużych, pięknych, historycznych i atrakcyjnych przez to pod względem turystycznym miast, jak Kraków, ale także małych miast i miasteczek, a nawet miejscowości nie mających praw miejskich. Dzięki temu w każdej szkole możemy zacząć od identyfikowania genius loci swojego miasta czy miejscowości. Genius loci, które nie jest – jak niektórzy sądzą – wartością osobistą, subiektywną, tylko odczuciem danej osoby, ale kategorią obiektywną. Na przykładzie małego miasteczka w województwie małopolskim – Bobowej podjęta zostanie więc próba wykazania, że genius loci może być odkrywany (czasem na nowo) i nazywany, choć jeszcze 20-30 lat temu mało kto o tym mówił i nie wyobrażał sobie, że w tym miejscu może „występować". Zestawienie Bobowej z Krakowem, którego genius loci jest powszechnie identyfikowany ze swoim składowymi, nazywany i przyjmowany jako oczywistość, ma na celu wykazanie, że nie jest to kategoria odnosząca się tylko do wielkich, historycznych miast. Uczniowie mogą więc – dzięki umiejętnemu podejściu do realizacji tematu przez nauczyciela – w każdej polskiej szkole przekonać się, że taki genius loci w ich najbliższym otoczeniu jest, nawet jeśli nienazwany i niewidoczny, że można go odkryć, pielęgnować, a może nawet wzmacniać poprzez podejmowanie konkretnych działań na rzecz tego swojego, a nawet „oswojonego" (w rozumieniu „Małego Księcia" A. de Saint-Exupery) miejsca na Ziemi. Autor żywi nadzieję, że poprzez próbę operacjonalizacji (czy nawet „racjonalizacji") tej koncepcji na potrzeby szkolnej edukacji geograficznej, problematyka genius loci i poczucia więzi z miastem nie będzie zmorą dla nauczycieli i uczniów, ale tematem, który przyczyni się w znacznym stopniu do odkrywania piękna i wzmacniania poczucia odpowiedzialności za miejsce swojego życia, także w tym wymiarze niematerialnym.

- **Janusz Górny**

Zróżnicowanie odbioru pojęcia *miejsca* i sposobów jego postrzegania przez uczniów szkoły podstawowej, gimnazjum i liceum ogólnokształcącego

Mimo że pojęcie miejsca jest dość nieprecyzyjne, to na co dzień używane jest bardzo często. Ze względu na jego intuicyjne postrzeganie, zakres postrzegania miejsca jest zróżnicowany u poszczególnych osób. Przedmiotem wystąpienia jest analiza prac pisemnych wykonanych przez uczniów klas szóstych szkoły podstawowej, trzeciej klasy gimnazjum oraz pierwszej i trzeciej klasy liceum ogólnokształcącego. Ich zadaniem było opisanie miejsca, które kiedykolwiek zrobiło na nich wrażenie, przy czym nie narzucono im właściwie żadnych warunków wstępnych. Prace są bardzo zróżnicowane nie tylko ze względu na przestrzenny zakres miejsca, ale także ze względu różnorodność aspektów branych pod uwagę przy jego opisie.

- **Adam Górski**

Przestrzeń miejska i jej przemiany a lekcje geografii w szkole podstawowej

Przekształcenia zachodzące w przestrzeni miejskiej (proces rewitalizacji) ale także w ich strefach podmiejskich zmieniają krajobraz nie tylko naszego kraju. Zrozumienie otaczającego świata a także procesów, które w nim zachodzą stanowi jedno z podstawowych zadań nauczania geografii. Toteż należy zwrócić szczególną uwagę na zagadnienia, które uczniowie obserwują wokół siebie, mieszkając zarówno na obszarach suburbanizacji, w strefach rewitalizacji czy też w wyludniających się obszarach, aby lepiej mogły w przyszłości zrozumieć zjawiska, które ich dotykają.

Sesja III

- **Danuta Piróg**

Humanizm jako perspektywa teoretyczna w badaniach procesu edukacji geograficznej

W wystąpieniu zamierzam pokazać odrębność i pewną swoistość charakteru ujęcia humanistycznego w dydaktyce geografii oraz podać argumenty przemawiające za pilną potrzebą zastosowania go w badaniach szeroko pojętego procesu edukacji geograficznej. Szczególną uwagę zwrócę na kwestię rzeczywistego a nie deklaratywnego postawienia człowieka (ucznia/ nauczyciela) w centrum badawczych zainteresowań. Konsekwencje takiej orientacji skutkują konkretnymi problemami/wyzwaniami metodologicznymi. Te przedstawię wychodząc od paradygmatu ku takim ujęciom i procedurom badawczym, które umożliwiają prowadzenie nowoczesnych badań z dydaktyki geografii, odpowiadających humanistycznej perspektywie teoretycznej.

- **Maria Groenwald**

Orientacje temporalne w humanistycznie zorientowanej edukacji geograficznej

Celem wystąpienia jest przedstawienie wybranych orientacji temporalnych w dydaktyce geografii; tych, które są konstruowane społecznie, kulturowo, z pominięciem – zgodnie z ideą Konferencji – czasu jako wielkości fizycznej, mierzalnej. W prezentacji, wyodrębnionym paradygmatycznie orientacjom dydaktyki geografii: obiektywistycznej, konstruktywistycznej i transformatywnej, przyporządkuję (i scharakteryzuję) odpowiadające im rodzaje czasu określonego jako: (a) nadany, (b) zadany dzielony z innymi; (c) zadany własny. Podam też przykłady temporalnego osadzenia szkolnej geografii oraz jego konsekwencje dla uczniów.

- **Alina Awramiuk-Godun**

Krajobraz kulturowy w badaniach geograficznych i w szkolnej edukacji geograficznej

Krajobraz stanowi ważną kategorię badawczą w geografii akademickiej, równocześnie jest obecny w szkolnej edukacji geograficznej. Badania krajobrazowe mają w Polsce długą tradycje, przy czym, przez wiele lat zdominowane były przez geografów fizycznych w ramach kompleksowej geografii fizycznej (ekologii krajobrazu) i dotyczyły przede wszystkim struktury systemów przyrodniczych, dynamiki zmian i ewolucji krajobrazów naturalnych. W ostatnich latach obserwujemy wyraźny wzrost zainteresowania pojęciem krajobrazu kulturowego, czyli krajobrazu przekształconego przez człowieka w wyniku rozwoju cywilizacyjnego. Popularność tej tematyki jest efektem większego otwarcia na treści humanistyczne w geografii, przykładem są badania percepcji, tożsamości krajobrazu. Wynika ona również z potrzeby refleksji nad stanem krajobrazu w Polsce, co z kolei wiąże się z kształtowaniem ładu przestrzennego, planowaniem, gospodarowaniem i ochroną krajobrazów. Zainteresowanie badaczy krajobrazem kulturowym ma potwierdzenie w licznych pracach naukowych (teoretycznych i aplikacyjnych) powstających w ostatnich latach. Jest on również obecny w debacie publicznej i politycznej, prowadzonej zarówno w skali lokalnej, jak i regionalnej (krajowej, europejskiej). W związku z powyższym pojęcie to powinno zajmować równie ważne miejsce w szkolnej edukacji geograficznej. Celem referatu jest przedstawienie współczesnych kierunków badań krajobrazów kulturowych, ze szczególnym uwzględnieniem podejścia humanistycznego oraz ocena ich znaczenia i wskazanie możliwości wykorzystania w szkolnej edukacji geograficznej.

- **Jakub Sypniewski**

Rola emocji w badaniu osiągnięć edukacyjnych uczniów

Współczesna wiedza na temat procesów poznawczych i emocji neguje ich rozdzielne traktowanie (Greenspan 2010, Dylak 2013, Żylińska 2000). Emocjom przypisuje się ważne znaczenie w procesie kształcenia, gdyż to właśnie one, aktywizując ciekawość poznawczą (lub też będąc jej następstwem) zwiększają motywację uczniów do uczenia się. To, co dzisiaj motywuje uczniów, a więc przede wszystkim uczucia, historie i inni ludzie (Spitzer 2000), zdaniem Marzeny Żylińskiej „ułatwia zapamiętywanie nowych informacji". Standaryzowane testy osiągnięć szkolnych, z których wyników można ustalić, w jakim stopniu zostały opanowane treści nauczania (Niemierko 1975) z natury rzeczy mogą powodować wśród uczniów stres. Napięcie wywołane przez różnego rodzaju formy sprawdzania wiedzy, które najczęściej nie uwzględniają indywidualnych potrzeb uczniów i preferencji uczenia się, wyzwalają negatywne emocje, a te z kolei mogą mieć wpływ na słaby wynik uzyskany na teście. Coraz większą popularność w pracy nauczycieli zyskuje wykorzystywanie technologii komputerowych w sprawdzaniu wiedzy i umiejętności uczniów. Popularnym narzędziem stała się internetowa platforma Kahoot (www.kahoot.com), która umożliwia tworzenie i przeprowadzanie testów, ciesząca się popularnością zarówno wśród nauczycieli, jak i uczniów. Celem badania było rozpoznanie roli emocji w testowaniu osiągnięć edukacyjnych uczniów i ich wpływu na uzyskiwane wyniki. Analizie poddano zapis reakcji afektywnych dwóch grup uczniów klas V, którzy brali udział w testowaniu: 1) za pomocą standardowego testu osiągnięć szkolnych w formie papierowej oraz 2) z wykorzystaniem nowych mediów (Kahoot).

- **Florian Plit**

Edukacja geograficzna sposobem indoktrynacji

Indoktrynacja stanowi natarczywe wpajanie jakichś poglądów, słowo to nie musi mieć pejoratywnego zabarwienia. Stanowi ona nieodłączny element wszelkich procesów edukacyjnych, a zwłaszcza procesu wychowywania. Może być prowadzona zarówno w sposób podświadomy (jest wówczas szczególnie groźna), jak i świadomy. Uprawiamy ją często na lekcjach geografii, np. stosując konkretne nazwy geograficzne, także z zakresu geografii fizycznej. Dlatego ważna jest świadomość prowadzenia indoktrynacji oraz zwrócenie uwagi uczniom na relatywizm nazw geograficznych oraz na fakt, że ich stosowanie jest często konfliktogenne.

Sesja IV

- **Elżbieta Szkurłat**

W stronę ujęć humanistycznych w edukacji geograficznej

Jednym z ważnych celów artykułu jest podjęcie próby szukania odpowiedzi na pytanie: dlaczego geografowie zwrócili się w ostatnich dziesięcioleciach w stronę ujęć humanistycznych? Poszukiwanie odpowiedzi na to pytanie dotyczyć będzie zarówno geografii jako nauki jak również edukacji geograficznej. W tym celu zostaną zaprezentowane najistotniejsze założenia ujęć geografii humanistycznej oraz najważniejsze kategorie odnoszące się do jej istoty. Należy do nich między innymi: rozumienie przestrzeni jako wartości, przestrzeni doświadczanej oraz indywidualnie postrzeganej, pojęcie miejsca – jego cech, roli emocji i więzi z miejscem jako źródła jego tożsamości, troski o zachowanie i rozwój jego walorów. W artykule zostanie uwzględnione ponadto zagadnienie stylów życia mieszkańców różnych miejsc na świecie jako efektu relacji przyroda – kultura. Przybliżenie istoty ujęć humanistycznych zostanie dokonane również poprzez ich zilustrowanie przykładami odnoszącymi się do tematyki geograficznej, która mogłaby być przedmiotem szkolnej edukacji.

- **Adam Hibszer** , **Beata Hibszer**

Obawy nauczycieli w związku z geografią humanistyczną w świetle ich wypowiedzi

Pragnąc poznać opinie nauczycieli na temat ujęć humanistycznych w edukacji geograficznej autorzy przeprowadzili sondaż diagnostyczny z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety Google. Kwestionariusz składający się z 15 pytań oraz metryczki drogą elektroniczną skierowano do 189 nauczycieli dyplomowanych z województwa śląskiego. W pilotażowych badaniach wzięło udział 23 nauczycieli. Zdecydowana większość z nich zatrudniona jest w szkole podstawowej oraz liceum ogólnokształcącym, o stażu pracy w zawodzie nauczyciela ponad 15 lat. Prawie wszyscy są absolwentami studiów magisterskich na kierunku geografia.
Prawie połowa nauczycieli nie spotkała się z pojęciem geografii humanistycznej na studiach oraz nigdy z tym pojęciem nie spotkała się w praktyce szkolnej. Osoby te różnie próbują zdefiniować geografię humanistyczną. Dla większości respondentów geografia humanistyczna związana jest z przestrzenią, relacjami człowiek-środowisko. Ponad połowa ankietowanych uważała, że podstawowym pojęciem geografii humanistycznej jest miejsce. Prawie wszyscy twierdzili, że na lekcjach geografii odnosili się do codziennych doświadczeń ucznia. Zdaniem 90% ankietowanych edukacja regionalna stanowi ważny element w edukacji geograficznej. Część respondentów uważa, że w szkole nie ma miejsca na geografię humanistyczną, bo „brakuje czasu", „przegrywa z geografią fizyczną", „może być, lecz bez przesady". Zaledwie kilku nauczycieli uważa, że geografia humanistyczna jest ważna i konieczna. Tylko 1/5 respondentów dobrze ocenia wprowadzenie do nowej podstawy programowej wymagań odpowiadających wybranym założeniom geografii humanistycznej. Zdecydowana większość nauczycieli nie ma wyrobionego zdania w tej kwestii.
Słabe postrzeganie geografii humanistycznej wynika najprawdopodobniej z braku wiedzy, czym ona jest, jakie ma walory i znaczenie w kształceniu geograficznym, w jaki sposób można wprowadzić jej elementy do praktyki szkolnej.

- **Agnieszka Świętek**

Romowie w podręcznikach szkolnych - egzemplifikacja koncepcji „geografii ciszy" w praktyce szkolnej

Od czasów średniowiecznych aż do II wojny światowej Polska była krajem wielonarodowościowym, czego owocem jest jej bogata kultura, której barwnym elementem jest kultura polskich Romów. Wg ostatniego Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 roku, Polska jawi się jako kraj niemal monolityczny etnicznie (97% obywateli zadeklarowało narodowość polską), a przynależność do romskiej mniejszości etnicznej deklaruje zaledwie 16 723 obywateli RP. Niewielki udział liczbowy przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych w ogóle obywateli Polski w II połowie XX wieku, spowodował, że ich obecność w polskim społeczeństwie była marginalizowana na wielu polach, również na lekcjach geografii. Autorka podejmie w wystąpieniu problem współczesnej marginalizacji tematyki narodowościowo-etnicznej w edukacji geograficznej na przykładzie romskiej mniejszości etnicznej. Ramy teoretyczne podjętych rozważań stanowić będzie rozwijana w geografii humanistycznej amerykańska koncepcja „geografii ciszy" (Harley, 1989). Przedmiotem wystąpienia będzie obecność (a czasem jej brak) zagadnień związanych z mniejszością romską w dotychczas obowiązującej i nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego oraz sposób prezentacji zróżnicowania kulturowego Polski w podręcznikach szkolnych, na przykładzie romskiej mniejszości etnicznej. Celem ogólnym wystąpienia jest zwrócenie uwagi dydaktyków i nauczycieli geografii na „obszary ciszy", a więc istotne z punktu widzenia rozwoju uczniów zagadnienia pomijane lub niewłaściwie realizowane w kształceniu geograficznym. Celami szczegółowymi wystąpienia są: wskazanie i porównanie treści kształcenia dotychczasowej i nowej podstawy programowej dotyczących struktury narodowościowej

Polski, analiza i ocena sposobu prezentacji i poprawności merytorycznej treści dotyczących romskiej mniejszości etnicznej w wybranych podręcznikach szkolnych, wskazanie potencjalnych konsekwencji zaniedbań w obszarze nauczania o mniejszościach narodowych i etnicznych w Polsce dla wykształcenia ogólnego ucznia.

- **Edyta Wyka**

Aplikacje mapowe studentów i uczniów jako przykłady wykorzystania systemów informacji geograficznej w edukacji geograficznej w ujęciu humanistycznym

Rozwijaniu aktywności twórczej uczniów oraz pobudzaniu ich ciekawości w erze cyfrowej służyć mają m.in. interaktywne narzędzia dydaktyczne. Uczniowie nazywani „cyfrowymi tubylcami" są nastawieni na percepcję wzrokową, a podczas aktywności w szkole oraz poza nią wykorzystują aplikacje internetowe lub mobilne. Warto więc już w szkole zapoznawać uczniów z aplikacjami GIS (ang. geographic information system), których funkcjonalność ułatwia im konstruowanie wiedzy, wyszukiwanie danych przestrzennych oraz tworzenie autorskich map tematycznych. W ten sposób poszukują odpowiedzi na zadane im pytania, odnajdują związki w środowisku przyrodniczym i analizują zależności między jego elementami oraz rozwijają myślenie przyczynowo-skutkowe. Narzędzia GIS były rozpowszechniane do niedawna wyłącznie w zakresie geografii fizycznej oraz coraz częściej w społeczno-ekonomicznej. Czy zatem możliwe jest wykorzystanie narzędzi GIS w edukacji geograficznej w ujęciu humanistycznym? Tak, ponieważ prawie wszystkie zagadnienia wiedzy przyrodniczej, społecznej, ekonomicznej i humanistycznej zawierają komponent geograficzny.
Autorzy nowej podstawy programowej dla szkół ponadpodstawowych stawiają znak równości między pojęciem „myślenia geograficznego" i „myślenia twórczego". Zwracają również uwagę na istotne umiejętności wieloaspektowego postrzegania przestrzeni i wyobraźni przestrzennej. Te umiejętności mogą być rozwijane m.in. poprzez zachęcanie do korzystania z różnorodnych danych źródłowych, w tym tekstów literackich oraz fotografii. Dodatkowo zwraca się uwagę na kształtowanie więzi emocjonalnych z ważnym dla uczniów miejscem, otoczeniem i krajem ojczystym.
Perspektywa geograficzna wzbogaca inne dyscypliny o czym świadczą przykłady z obszaru kartografii literackiej przygotowane przez studentów i doktorantów: aplikacja mapowa „Warszawa śladami Lalki", „Między literacką fikcją a historią: geoportal trylogii husyckiej Andrzeja Sapkowskiego" oraz „Tropem Komisarza Maciejewskiego" – internetowy przewodnik po Zamościu na podstawie książki Marcina Wrońskiego.
W serwisie ArcGIS Online dostępne są również przykłady aplikacji mapowych utworzonych przez uczniów – finalistów Olimpiady Geograficznej organizowanej przez Komitet Główny Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Dotyczą one projektów społecznych „Brave Kids – artystyczna inicjatywa dla dzieci burząca bariery międzykulturowe" i własnych inicjatyw uczniów „Irish Hike – wędrówka po zachodzie zielonej wyspy". Wymienione przykłady prezentują w jaki sposób uczniowie mogą zbierać i wykorzystywać rzeczywiste dane oraz łączyć je z zagadnieniami związanymi z własną społecznością. Aplikacje mapowe ArcGIS Online zostały tu wykorzystane jako sposób prezentacji multimedialnej.

Sesja V

- **Dawid Abramowicz**

Treści humanistyczne w geograficznych ścieżkach dydaktycznych – przykłady z Polski i Europy

Rozważania nad edukacją i sposobami kształcenia informują o konieczności integrowania nauk humanistycznych i przyrodniczych (Spitzer 2011, Zielińska 2014). Integrowanie to powinno przyjmować charakter nauczania interdyscyplinarnego. W świetle edukacji geograficznej nauczanie interdyscyplinarne może być realizowane poprzez rozwijanie wiedzy, kształtowanie umiejętności i doskonalenie praktyki w trakcie zajęć terenowych (Monllor 2009**,** A Road Map for 21st Century Geography Education 2013).
Włączanie treści humanistycznych do nauczania geografii poruszane było niejednokrotnie w literaturze (Karan 1984, Bański 2011, Piotrowska 2014). Dotyczą one przede wszystkim sztuk wizualnych, muzyki, literatury i poezji, a także wydarzeń historycznych. Według K. Sapkota (2017) istnienie wartości humanistycznych w odniesieniu do geografii to efekt kondycji człowieka w jego relacji z miejscem i przestrzenią, a szczególnie jego zachowań i uczuć jakie żywi do natury.
Interesujące przykłady integracji nauk humanistycznych i przyrodniczych zaobserwowano wśród opisanych w literaturze i istniejących w terenie geograficznych ścieżek dydaktycznych. Wartości humanistycznie występują wówczas nie tylko w formie opisowej uwzględniającej merytoryczne treści geograficzne, a niejednokrotnie stanowią szersze, wielowymiarowe tło, które może inspirować i skłaniać do refleksji.
Celem referatu jest przedstawienie treści humanistycznych występujących w wybranych, opisanych w literaturze i istniejących w terenie geograficznych ścieżkach geograficznych w Polsce i Europie.

- **Michał Zatorski**

Toponimia w edukacji geograficznej – podział, funkcje, stereotypy

Toponimia określana również jako toponomastyka to dział onomastyki zajmujący się nazwami miast, ulic i placów, wsi, przysiółków, państw i krajów, a także nazwami obiektów fizjograficznych i terenowych (rzek, jezior, lasów, pól, gór). Wśród toponimów językoznawcy wyróżniają: ojkonimy (nazwy przysiółkow), hydronimy (nazwy rzek, jezior), oronimy (nazwy gór lub elementów orograficznych), urbanonimy (nazwy miejskie), mikrotoponimy (nazwy terenowe). Na szczególną uwagę z perspektywy kultury zasługują mikrotoponimy. Są to najczęściej nazwy niezaznaczone na mapach, ale używane przez społeczność lokalną do określenia: łąki, skały, pola, lasu. W Bieszczadach, Beskidach, a także na Podhalu każda z ulic ma swoją nazwę regionalną,

niektóre z nich znają tylko mieszkańcy. W kontekście badań humanistycznych toponimy mogą dostarczyć wielu informacji językowych (słowotwórstwo historyczne, fonetyka w ujęciu historycznym), a także historyczno-geograficznych (np. rozwój osadnictwa, struktura własności, funkcje poszczególnych obszarów). Toponimy są także doskonałym pasem transmisyjnym kultury w szczególności poprzez nazwy patronimiczne i pamiątkowe. Wybór nazwy ulicy rzadko jest przypadkowy – określa krąg wydarzeń ważnych dla mieszkańców, a także wskazuje na jednostki szczególnie cenione przez lokalną społeczność. Oronimy, ale także ojkonimy i urbanonimy wskazują na cechy topograficzne, są jednocześnie doskonałym warsztatem badawczym z geografii dla uczniów na każdym etapie edukacyjnym. Wykorzystując swoje wiadomości i umiejętności uczniowie zdobywają informacje dotyczące pochodzenia zamieszkującej dany obszar ludności, ich głównych zajęć, a nawet dawnych sposobów orientacji w terenie. Z toponimami związane są również liczne stereotypy, a dzieciom i młodzieży szkolnej w okresie dojrzewania brak mechanizmów autoregulujących ich powstawanie (świadomość sprzeczności ze stanem rzeczywistym). Dlatego lekcje geografii powinny być dla uczniów swego rodzajem "oknem na świat". Toponomastyka na lekcjach geografii jest więc dobrym sposobem kształtowania postaw i przekazywania treści geograficznych w ujęciu humanistycznym. Dzięki korelacji międzyprzedmiotowej geografii, historii i języka polskiego uczniowie dostrzegają znaczenie kulturowe geografii jako przedmiotu nauczania.

- **Bartosz Barański**

Komponowanie miasta. Przestrzenne wyobrażenia o Pałacu Kultury i Nauki na tle analogii muzycznych

Wystąpienie poświęcone jest przestrzeni wyobrażonej, będącej wytworem umysłu rzutującego określone idee na przestrzeń (np. artystyczne interpretacje przestrzeni). Skonfrontowane zostaną fizycznie istniejące atrybuty fizjonomii miasta z nienamacalnymi zjawiskami muzycznymi i w myśl przytoczonej definicji zaprezentowana zostanie w ten sposób pewnego rodzaju artystyczna interpretacja przestrzeni miejskiej. Przedstawione zostaną podobieństwa między architekturą, urbanistyką i muzyką na przykładzie elementów współtworzących kompozycję miejską i muzyczną (m.in. rytmów, motywów, ornamentów). Spośród nich na przedmiot głębszych rozważań wybrano dominantę – zarówno architektoniczno-urbanistyczną, jak i muzyczną. Zestawiono je ze sobą posługując się przykładem Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie. Celem tego interdyscyplinarnego wystąpienia jest więc przedstawienie związków istniejących między architekturą, urbanistyką oraz muzyką, a także omówienie kwestii dominacji Pałacu Kultury i Nauki w krajobrazie Warszawy.

- **Anna Mitura, Marta Kałużyńska**

Projekt „W świat z klasą" - czyli edukacja globalna na lekcjach geografii w szkole podstawowej

Edukacja globalna jest częścią kształcenia obywatelskiego i wychowania, w którym wykorzystuje się ujęcia humanistyczne. Uczy twórczego i krytycznego odbierania świata, uwzględniając problemy etyczne, wartości i styl życia w duchu otwartości i wzajemnego szacunku. Dużą uwagę zwraca na działania i subiektywne doświadczenia pojedynczych osób w kontekście globalnych współzależności łączących ludzi, miejsca i wydarzenia oddalone od siebie o setki a nawet i tysiące kilometrów.
Centrum Edukacji Obywatelskiej jest organizacją zaangażowaną we wprowadzanie w życie idei edukacji globalnej m.in. poprzez realizację międzynarodowego projektu edukacyjnego „W świat z klasą". W ramach tego projektu wykonana została diagnoza obecności edukacji globalnej w praktyce nauczycieli; prowadzone są szkolenia dla nauczycieli z zakresu realizacji treści edukacji globalnej oraz opracowane zostały scenariusze lekcji i ćwiczenia uwzględniające zagadnienia edukacji globalnej możliwe do realizacji na lekcjach w ramach podstawy programowej.